

О. М. Гордієнко,
здобувач кафедри державного управління
і місцевого самоврядування
ОРІДУ НАДУ,
м. Одеса

КАПІТАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ: ЗМІСТ, РОЛЬ ТА МІСЦЕ У ДЕРЖАВНІЙ ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті порушуються питання про роль держави в умовах змішаної економіки при визначенні напрямків інвестування в основний капітал. Показано роль та місце капітальних інвестицій для задоволення суспільних потреб в контексті цілей державної політики.

Ключові слова: капітальні інвестиції; державна інвестиційна діяльність; суб'єкти інвестування

Основою державної політики багатьох демократичних країн є створення та забезпечення умов для їх збалансованого соціально-економічного розвитку, при цьому основний акцент робиться на задоволення потреб громадян, зокрема забезпечення зручних умов їх праці та проживання шляхом створення об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури. Відтворення сукупного суспільного продукту являє собою складний всеохоплюючий процес, що включає певні елементи і характеризується визначеною структурою. Завдання та особливості функціонування окремих елементів відтворювального процесу залежать від форм власності, характеру економічних відношень, специфіки прояву економічних законів та важелів державного управління. Процес інвестування посідає провідне місце у відтворенні суспільного продукту, і хоча капітал, вкладений в інвестицію, не бере безпосередню участь у створенні продукції, він виконує функцію зв'язку між виробництвом і товаром [5].

Саме тому найбільша кількість наукових досліджень у сфері інвестицій спостерігається серед вчених-економістів. Ретроспективний аналіз наукових праць вітчизняних вчених засвідчив певні особливості досліджень у цьому напрямку. Так, перші роботи, які були присвячені інвестиційним процесам у нашій державі, припадають на період, коли Україна отримала статус незалежної країни і виникла потреба вирішити, які кошти повинні працювати на економіку країни – вітчизняного чи іноземного походження. Оскільки інвестиції є економічною

категорією, зрозумілим є той факт, що переважна більшість робіт має саме економічне спрямування. Серед вітчизняних економістів вагомий внесок у розробку теорії іноземного інвестування зробили О. Білорус, О. Гаврилюк, В. Геєць, М. Герасимчук, Б. Губський, Б. Кваснюк, Л. Лазебник, Ю. Макогон, А. Рум'янцев, А. Чухно, А. Філіпенко та ін. Дослідження існуючих і розробка нових методів і принципів створення організаційного, інформаційного забезпечення, розробка математичних методів та моделей, пов'язаних з управлінням інвестиційними процесами, висвітлено у працях О. Бакаєва, Дж. Бейлі, Р. Белмана, М. Бусленка, А. Величкі, В. Глушкова, Б. Данилишина, М. Долішнього, М. Згуровського, В. Куценка, Е. Лібанової, І. Лукінова, В. Михалевича, О. Марюти, В. Месюри, В. Новікова, Д. Норткотта, В. Рутгайзера, В. Ситніка, М. Чумаченка, У. Шарпа, С. Юхимчука та ін. З проблематики у сфері інвестиційної діяльності опубліковано багато навчальних посібників і підручників як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, окреме місце тут посідають наукові дослідження, виконані за роки незалежності України. Але при цьому майже не приділяється уваги дослідженням процесу управління державними капітальними інвестиціями та ефективності їх використання для потреб громади.

Метою статті є виявлення особливостей взаємодії суб'єктів інвестиційного процесу в умовах змішаної економіки, зокрема в процесі інвестування в основний капітал.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

- проаналізувати роль капітальних інвестицій у державній інвестиційній діяльності;
- здійснити аналіз законодавчого забезпечення щодо створення умов для інвестування в Україні;
- виявити особливості державного інвестування в умовах ринкової економіки.

Інвестиції – це вже усталений для нашої економіки термін. У науковій економічній літературі інвестиції розглядаються як вкладення довгострокового капіталу в різні сфери й галузі економіки інфраструктуру, соціальні програми,

охорону навколишнього середовища, з метою його збільшення у вигляді одержаного прибутку. Інвестиції відіграють дуже важливу роль в економіці будь-якої держави. Вони є основою для: розширеного відтворювального процесу; прискорення науково-технічного прогресу (технічного переозброєння і реконструкції діючих підприємств, відновлення основних виробничих фондів, упровадження техніки та технології); підвищення якості продукції й забезпечення її конкурентноздатності, оновлення номенклатури й асортименту продукції, що випускається; зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції, збільшення обсягу продукції і прибутку від її реалізації [4].

Значущість і важливість інвестиційних рішень пов'язана з трьома аспектами цих процесів:

- інвестиції носять стратегічний характер, оскільки здійснюють достроковий вплив на виробництво;
- інвестиції через фінансування інноваційних процесів сприяють розвитку науково-технічного прогресу;
- інвестиції пов'язані безпосередньо з фінансовими можливості інвестора і визначають перспективи розвитку відповідних секторів економіки [5].

Управління інвестиціями являє собою упорядкований вплив суб'єктів управління на об'єкт і охоплює послідовність певних дій, які спрямовані на досягнення поставленої мети. Виходячи з різноманітності інвестиційних процесів, їх зміст, масштабність, тривалість можуть суттєво відрізнятись. Але уніфікованими є основні етапи реалізації інвестицій, які включають планування, створення (придбання) інвестиційного об'єкту, його експлуатацію і в завершенні ліквідацію. На кожному з цих етапів вирішуються специфічні задачі. Так, планування починається з виникнення ідеї, її детальної проробки з урахуванням альтернативних можливостей досягнення певних цілей і завершується розробкою проекту як планово-аналітичного документа, в якому відображаються особливості інвестицій, необхідні ресурси, джерела їх отримання, ефективність використання. Інвесторами можуть виступають різні суб'єкти інвестиційної діяльності, які саме і приймають рішення про вкладання коштів в об'єкти

інвестування. Також управління інвестиціями являє собою не автономний процес, воно є складовою частиною системи управління економікою.

Становлення України як незалежної держави, відхід її економіки від директивного планування Радянського Союзу зумовив потребу у формуванні системи державного управління соціально-економічним розвитком як країни в цілому, так і її регіонів. На відміну від загальнодержавної системи директивного планування в СРСР, яка пронизувала від верху до низу діяльність усіх суб'єктів управління і господарювання, жорстко регламентуючи всі аспекти життєдіяльності, сьогодні в Україні з переходом до ринкових відносин ситуація змінилася докорінно. Трансформації зазнали всі сфери господарювання і управління, зокрема процеси планування розвитку країни. На зміну директивному плануванню прийшло індикативне, що охоплює як державний так і приватний сектори економіки. Планування розвитку країни та її регіонів не можливе без будівництва об'єктів виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури. Саме тому одним з основних напрямків планування є визначення потреб у фінансовому забезпеченні територій, зокрема формуванню та розподілу бюджетних коштів на будівництво та реконструкцію будівель та споруд, тобто капітальних інвестицій. Зрозуміло, що для цього потрібно чітко розуміти з яких основних елементів складається процес управління бюджетними капітальними інвестиціями та які механізми зумовлюють їх роботу.

Державне управління в Україні сьогодні охоплює діяльність органів і установ усіх гілок державної влади з вироблення і здійснення регулюючих, організуючих і координуючих впливів на всі сфери життєдіяльності суспільства з метою задоволення його потреб. Як відомо, процес державного управління – це свідома і цілеспрямована послідовна діяльність, пов'язана з реалізацією державно-владних повноважень суб'єктами державного управління, внаслідок чого відбувається зміна суспільних станів, подій і явищ. Процес державного управління спрямований на проведення в життя державної стратегії та політики і є основним способом реалізації суб'єктно-об'єктних відносин на державному

рівні, де суб'єктом державного управління є система державної влади у вигляді спеціально утворених органів, між якими розподілені певні функції державного управління, а об'єктом державного управління є все суспільство [1].

В умовах реформування економіки України головне завдання, яке постає перед органами влади є організація надійного та ефективного інвестування в обсягах, адекватних поточним і перспективним потребам суспільства. Державне і ринкове регулювання інвестиційної діяльності є суспільним механізмом, що формує умови реалізації інвестиційної діяльності. Державна і ринкова складові регулювання і сила їх впливу на результати інвестування визначає можливості реалізації інвестиційної діяльності підприємств. Державне регулювання інвестиційного середовища насамперед міститься у формуванні і реалізації державної інвестиційної політики, регулюванні інвестиційної діяльності за допомогою прийняття відповідних нормативно-правових актів. Іншим напрямом є також безпосередня участь в інвестиційних процесах шляхом розробки довгострокових концепцій розвитку держави і регіонів та здійснення конкретних цільових програм. Індикатором розробки, реалізації і коригування інвестиційної діяльності підприємств і результатів здійснення цієї діяльності є ринок. На основі зворотного зв'язку ринок забезпечує органи державного регулювання інформацією про реальні обсяги і структуру інвестиційних потреб і пропозицій інвестиційних ресурсів, суспільну значущість результатів інвестицій і витрат на їх досягнення [5].

Водночас у будь-якій країні процес управління інвестиціями чітко регулюється державою, що обумовлюється зацікавленістю у притоці капіталу і різні сфери економіки. Згідно з чинним законодавством [3] інвестиційна діяльність в Україні здійснюється шляхом: інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності; державного інвестування, в тому числі державної підтримки реалізації інвестиційних проектів, здійснюваного органами державної влади та органами

влади Автономної Республіки Крим за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами і установами за рахунок власних і позичкових коштів; інвестування, здійснюваного органами місцевого самоврядування; іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами та державами; спільного інвестування, здійснюваного громадянами та юридичними особами України й іноземних держав.

Держава виступає в ролі інвестора через створені неї органи влади та інституції за наступних умов: коли продукція галузей економіки і виробництв має загальнонаціональний характер і відповідно до законодавства може вироблятися на державних підприємствах або підприємствах, приватизація яких проводитиметься найближчим часом; фінансування тих галузей та виробництв, де держава є замовником та споживачем продукції (оборонна промисловість, об'єкти державної інфраструктури, магістралі, термінали); функції інвестора в соціальній сфері, яка є неприбутковою для бізнесових структур; держава тимчасово може інвестувати ті виробництва, де спостерігається спад виробництва; держава може інвестувати розвиток виробництв, доцільність яких обґрунтовується ринковою кон'юнктурою [3].

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності. Цей процес включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності [3]. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Інвестиції у відтворення основних фондів і на

приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень [3]. Як економічна категорія інвестиції значно ширші за своїм змістом, ніж капітальні вкладення. Вони охоплюють так звані реальні інвестиції (капітальні вкладення) і портфельні (фінансові) інвестиції. Водночас у багатьох літературних джерелах можна знайти розподіл інвестицій на капітальні, фінансові та інтелектуальні (соціальні). *Капітальні інвестиції* – це витрати на створення нових, реконструкцію і технічне переозброєння діючих основних фондів. *Фінансові інвестиції* – це господарські операції, які передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів та інших фінансових інструментів. *Інтелектуальні інвестиції* – це вкладання коштів у підготовку спеціалістів, передавання досвіду, ліцензій, «ноу-хау» (рис. 1).

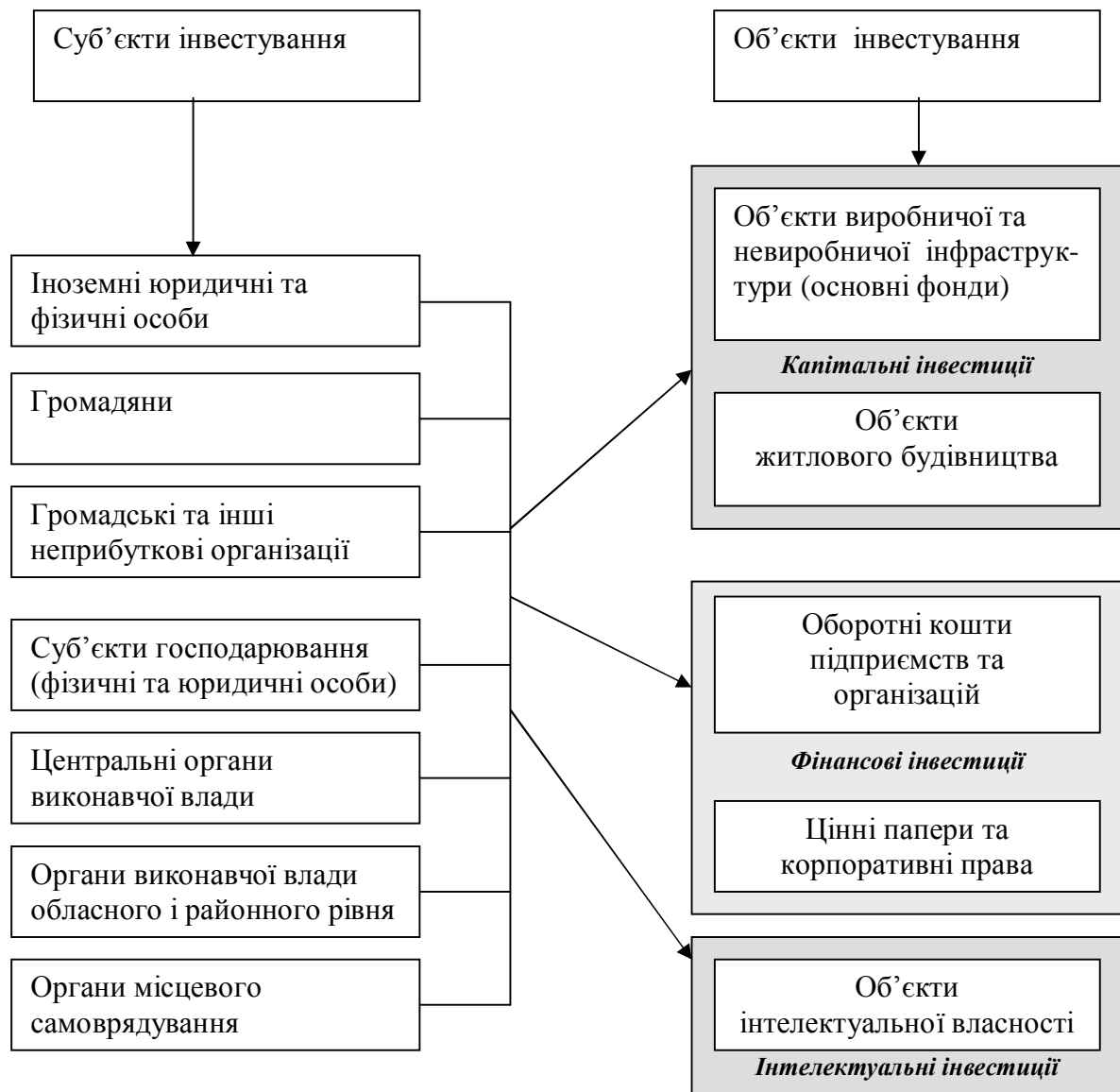


Рис. 1. Суб'єкти та об'єкти інвестиційного процесу [5]

Проте взаємодія учасників інвестиційного процесу відбувається шляхом застосування певних механізмів, інструментів та методів, які є як загальними так і специфічними в залежності від сфер діяльності. Якщо інвестором виступає держава, то мова йде про бюджетні інвестиції, тобто вкладення бюджетних коштів у розвиток продуктивних сил, в об'єкти інтелектуальної власності, розвиток підприємств, удосконалення робочої сили тощо. Створені за рахунок бюджетних інвестицій об'єкти виробничого та невиробничого призначення переходять у власність держави [2].

Для бюджетного інвестування характерним є також те, що суб'єктами виступають органи влади різного рівня, які є розпорядниками бюджетних коштів. Проте тут ми вже торкаємося проблематики прийняття управлінських рішень, які пов'язані з раціональним використанням державних і власних ресурсів для досягнення поставлених цілей. В умовах ринкової економіки бюджетні капітальні інвестиції спрямовані переважно на будівництво та реконструкцію об'єктів соціальної інфраструктури, тобто тих об'єктів, які не є цікавими для бізнес-структур тому, що вони не дають очікуваного економічного ефекту. Але суспільство отримує певний соціальний ефект шляхом набуття можливостей отримувати послуги з освіти, охорони здоров'я, культури та ін. Зрозумілим є той факт, що досягнення цілей на місцевому рівні повинно певним чином узгоджуватися з загальнодержавною політикою соціально-економічного розвитку країни, задекларованою у стратегічних документах національного рівня. І саме узгодження дій всіх учасників процесу спонукає для формування механізмів державного управління в тій чи іншій сфері.

Динамічність сучасних суспільно-економічних процесів обумовлює значний ступінь факторів невизначеності, що негативно впливатиме на реалізацію поставлених цілей. Однак залежно від масштабу реалізації інвестиційних проектів джерела інвестицій і статусу суб'єкта інвестування виявляються особливі й специфічні риси для кожного конкретного випадку. Загальну схему взаємодії суб'єктів інвестування під час реалізації цілей державної політики зображено на рис. 2.

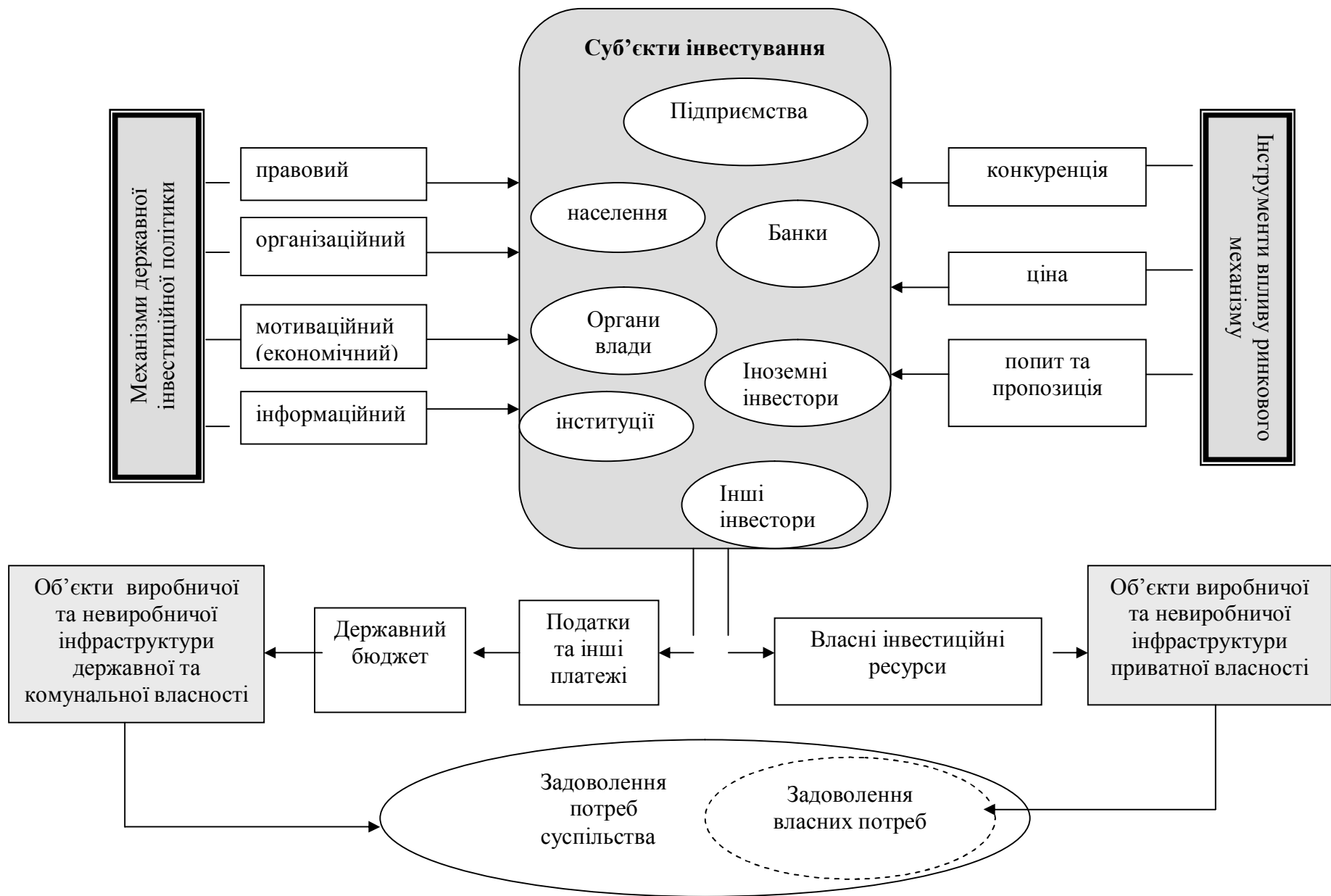


Рис. 2. Схема взаємодії суб'єктів інвестування в умовах змішаної економіки (розроблено автором)

На ній представлено майже всіх суб'єктів процесу, які здійснюють інвестування в основний капітал. Проте джерелами інвестування вони можуть обирати не тільки власні кошти, а користатися коштами бюджету, банків та кредитних установ, якщо держава згодна підтримувати той чи інший напрямок розвитку і створює для цього відповідні умови.

Так, зростання доходів громадян сприяє активізації їх інвестування у житло або комерційні проекти; зниження ставки по кредитах надає населенню і підприємствам можливість залучати для власних потреб кошти установ фінансового сектору. Водночас держава може виділяти з державного бюджету кошти для підтримки окремих цільових програм, спрямованих на розвиток виробничої і невиробничої інфраструктури. При цьому в умовах змішаної економіки досягається подвійний ефект, який виражається в задоволенні суспільних і індивідуальних потреб.

Підсумовуючи викладене вище можна констатувати, що:

- роль держави в умовах змішаної економіки у сфері інвестування в основний капітал полягає в досягненні розумного балансу інтересів між суб'єктами інвестування, які заохочуються до вкладання власних ресурсів у будівництво об'єктів інфраструктури;

- державні механізми, що використовуються у процесі освоєння капітальних інвестицій є спільними для всієї системи державного управління видами економічної діяльності, але містять певні особливості, про які мова піде у подальших публікаціях;

- особливістю бюджетного інвестування є те, що суб'єктами виступають органи влади різного рівня, які є розпорядниками бюджетних коштів, а основні проблеми пов'язані з прийняттям управлінських рішень щодо ефективного використання коштів;

- більшість досліджень, які проводилися у напрямку вивчення інвестиційних процесів майже не торкалися тематики бюджетного інвестування та його особливостей у сфері органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що потребує подальших досліджень у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Державне управління: словн.-довід. / [уклад. : В. Д. Бакуменко (кер. творчого кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варзар, В. М. Князев, С. О. Кравченко, Л. Г. Штика] ; заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – С. 166-167.
2. Економічна енциклопедія : у 3 т. – Т. 1 / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : ВЦ “Академія”, 2000. – 864 с.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
4. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2003. – 148 с.
5. Хобта В. М. Управління інвестиціями : навч. посіб. / В. М. Хобта. – Донецьк, 2009. – 448 с.

Hhordienko A. M. Capital investment: the content, the role and place in public investment.

The article examines the role of the state in a mixed economy in the prioritization of investment in fixed assets. The role and place of the capital investment to meet the needs of society in the context of public policy.

Key words: capital investment, public investment, investment entities.

Гордиенко А. М. Капитальные инвестиции: содержание, роль и место в государственной инвестиционной деятельности.

В статье рассматриваются вопросы о роли государства в условиях смешанной экономики при определении приоритетов инвестирования в основной капитал. Показана роль и место капитальных инвестиций для удовлетворения общественных потребностей в контексте целей государственной политики

Ключевые слова: капитальные инвестиции, государственная инвестиционная деятельность; субъекты инвестирования